

Josef Kliment

Řeč docenta dr. Josefa Klimenta na Staroměstské radnici

Dostává-li se mi v tento památný den tak mimořádného vyznamenání, jakým je prvé propůjčení čestného daru „Reinhard Heydrich Gedächtnis-Stiftung hlavního města Prahy“, jsem si dobře vědom, že mojí povinností je více než pouhá slova oddaných díků všem, kdo mají podíl na tomto významném projevu uznání. Můj závazek je tím větší, čím samozřejmější zdála se mi před tím povinnost podle nejlepších svých sil pracovati. Budiž mi proto dovoleno, abych se několika slovy mohl doktnouti právě oné práce, která byla dnes tak vysoce uznána. Je to činnost českého právního historika v oboru německých i českých právních dějin a její vztah k mohutné přítomnosti.

Vytýkalo se někdy právně-historické vědě, že historii příliš zjednodušuje. Je tomu skutečně tak. Právník, který jako soudce nebo administrativní úředník musí bez ohledu na množství nejkomplicovanějšího skutkového materiálu nalézt vždy jasnou podstatu věci, hledá tuto jasnost a jednoduchost i v ohromných spoustách historického materiálu. To však není vada, nýbrž přednost historicko-právní činnosti. A právě živelná touha po jasných odpovědích přivedla mne již na samém počátku universitního studia k oboru právně-historickému. A zde naskýtal se mi stále a stále příležitost k novému poznání.

Zatím co každý průměrně vzdělaný člověk věděl, že toho a toho roku ten a ten český panovník obdržel od císaře královskou hodnost nebo léno, že české země odváděly do Říše takový a takový poplatek, nebo že český král navštěvoval říšský sněm, položil si málokdo otázku, proč se tak dělo, jaká zákonitost či náhoda se tu projevovala. **Musil tu přece býti nějaký společný celek, musil tu býti nějaký právní poměr.** Od této chvíle se stala otázka poměru českých zemí k Říši hlavním bodem mého usilovného zájmu. Zdaleka jsem nebyl první ani jediný, kdo se touto věcí zabýval. Myslím však, že jsem zaujímal potud zvláštní místo, že jsem otázku poměru k Říši považoval vůbec za první a nejdůležitější bod českých právních dějin, bez něhož nelze těmto dějinám rozuměti.

Proto zahájil jsem tímto thematem svoji vlastní literární činnost. V seminární práci z roku 1925 „O orgánech zahraničních styků českých před Bílou horou“ pokouším se po prvé neuměle vystihnouti, jakým důmyslným způsobem začleněny byly české země do Říše. Toto thema rozvinuto pak bylo v tištěné práci, vydané pod týmž názvem roku 1929. Zde jsem již pokročil mnohem dále. Odvážil jsem se na podkladě velkého materiálu samostatně napsati

studii o pojmu středověké Říše a ukázati k jakému mezníku v evropské organizaci došlo, když Německo přijetím starobylé ideje věčné říše přestalo býti pouze jedním z mnoha tehdejších teritoriálních útvarů a stalo se nositelem evropské říše. Rozlišoval jsem jasně pojmy Německo jakožto státní organizace národa německého a **Říše jakožto vyšší evropský řád**.

Proto také nepovažoval jsem evropskou politiku Říše za německou expansi, nýbrž plnění ideje Říše. Obraz světa, který se mi v souvislosti s pojmem Říše objevil, byl pro mne úplným překvapením a již nikdy nepřestal mne poutati. Bylo-li mi až do té doby samozřejmou věčnou pravdou učení tradiční liberalistické vědy, že svět je myslitelný jen jako mosaika co největšího počtu samostatných států, a přenášel jsem stejně jako jiný tento systém i do minulosti, stál jsem náhle tváří v tvář světovému názoru zcela opačnému. Ocitl jsem se náhle v době, která nebyla zneklidňována ani problémem suverenity, ani těžkostmi národnostními.

Josef Kliment při přebírání ceny (pro zvětšení klikněte)

Vycházej ze světa přítomnosti, roztržitého v malé státy, ocitl jsem se náhle před společenstvím Evropy, jež známo jest pod jménem **Abendland**. Viděl jsem jednotnou kulturní Evropu, uznávající jedinou nejvyšší světskou autoritu, již byl císař svaté říše římské národa německého. Geniálním lenním poměrem byly všechny kulturní evropské země do této pospolitosti začleněny. Již tehdy jsem ukázal na základě výsledků vědecké literatury, že stupně tohoto začlenění byly v různých dobách různé.

Pokud šlo o postavení českých zemí, vyšel jsem od původního svatováclavského poměru k vlastnímu Německu a ukázal, jak veliké přednosti vzešly pak českým zemím z toho, že Německo se stalo Říší. Upozornil jsem, že starobylý tento poměr nelze měřiti moderním pojmem státní suverenity, který tehdejšímu světu byl zcela cizí. Na hlavních výsledcích, k nimž jsem tehdy dospěl, nemusil jsem ani po zřízení **Protektorátu** nic měniti, ani tam ne, kde jsem snad dospěl k jinému výsledku než německá věda.

Jednotné vedení kulturně vyvinuté Evropy nebylo snad jen ideálem, nýbrž i danou skutečností. Jen císař mohl zeměpány povyšovati na krále. Peníze všech zemí měly v celé Evropě platnost. Diplomy každé university byly v celém vzdělaném světě uznávány. Vynikající úředníci přecházeli ze země do země a zjednávali půdu jednotnému právu. Společné vojsko Evropy – myslíme na křížové výpravy – bylo pod vedením císaře vždy svoláno, když evropské kultuře hrozilo od východu nebezpečí.

Stále nové a nové doklady z dějin všech zemí mi potvrzovaly při dalším studiu, že nešlo tu snad jen o chvilkový mocenský útvar, nýbrž že celá tato mohutná stavba byla podložena hlubokým přesvědčením nesčetných lidských generací. Obrátil jsem se k samým kořenům tohoto přesvědčení a překvapen jsem zjišťoval, jaké tisícileté tradice se tu uplatňovaly. Vše

se shodovalo v pevné víře, že od pradávna existuje pro evropský lid věčná říše.

Tímto způsobem přiveden jsem byl ke studiu nauky o věčné říši. Více než kterýkoli z českých autorů předtím věnoval jsem se této otázce. Musil jsem začít až u starověké teorie, která hlásala, že se na světě vystřídají čtyři říše, z nichž čtvrtá bude věčná. Tato poučka byla přijímána všemi generacemi jako veliké dogma. Šlo ovšem o to, který celek bude uznán za nositele této věčné říše. Společnému dílu římských státníků, filosofů, básníků i theologů se podařilo přesvědčit svět, že touto věčnou říší bude navždy imperium vybudované Římany. Římští státníci přiváděli úspěšně jeden celek za druhým do svého imperia, filosofové odůvodňovali toto dílo zákonitostí přirozenosti, básníci Ovidius a Vergilius svými nesmrtelnými díly toto vedoucí poslání posvěcovali a theologové později horlivě napomáhali rozbořem příkladů Kristových. Vznikla tak silná víra, že nemohl na ní nic změnit ani zánik římského imperia. Hlavní starostí středověku se stalo nalézt pro Evropu dědice tohoto vedoucího postavení. A tohoto jednomyslného uznání se dostalo panovníkům největšího národa evropského, národa německého. Roku 800 Karel Veliký a r. 962 definitivně Otto I. obnovují titul císaře římského a přejímají na svá bedra péči o jednotu Evropy.

Takovéto asi poučení získával a upevňoval jsem, čím více jsem se pojmem středověké Říše zabýval. Kontroloval jsem své poznatky letnými pohledy do duševní tvorby tehdejší doby. A tu shledával jsem znovu a znovu, jak mocně byli největší duchové středověku zaujati ideou věčné říše, spočívající v rukou národa německého. Již tehdy upoutal mne nesmrtelný zjev básníka Danta, jenž věnoval myšlenku evropského poslání Říše nadšený politický traktát. S použitím všech zbraní středověké filosofie snesl ve svém spise dvanáct důvodů, dokazujících správnost věty Homérovy a Aristotelovy, že věci nechťí býti špatně spravovány, že mnohost vládců „jest zjev špatný“. „Proto vládce budiž jen jeden“ bylo závěrem všech těchto úvah. Panujícím císaři ohnivým dopisem projevil Dante všechnu svou víru a naději v mohutné poslání Říše.

Středověká Evropa pociťovala tedy živě osudové společenství a výrazem tohoto smýšlení byla svatá říše římská národa německého. Avšak nejen tento cit pospolitosti, nýbrž i stejné tradiční separace od světa východního je důležitý poznatek, kterého jsem nabyl při studiu pojmu Říše. Lidstvo zprvu chtělo přezírat přirozeností daný rozdíl mezi Západem a Východem a pokoušelo se v rámci antického imperia římského o universální organizaci. Rokem 395 definitivně je však oddělen Východ. Ne proto, že císař Theodosius měl dva syny, jimž chtěl imperium rozdělit, nýbrž proto, že příroda uplatnila své právo. Od té doby kulturní Evropa představuje Západ, řízený císařem národa německého, kdežto Východ zůstává oblastí prospěchářského primitivismu ohrožujícího evropskou civilizaci. Pro Západ (jako tradiční Abendland) není vůči Východu jiné možnosti než obrana.

České země po jistém kolísání se přiznaly již na počátku svých dějin podle svého přirozeného poslání k Západu a nedaly se mýlit argumentací východních křesťanů. Zaznamenal jsem, jak na příklad byzantský císař **Manuel Komnenos** bez úspěchu vytýkal českému králi Vladislavu II., že neměl přijímat královskou korunu od císaře Západu.

Uvědomil jsem si pak, jak myšlenka suverenity počala leptati na této mohutné stavbě

jednotné Evropy a jak posléze své dílo završila naprostým rozkladem Evropy. V roce 1935 jsem otevřeně publikoval pochybnost o tom, zda myšlenka suverenity, hlásající naprostou rovnost a nezávislost každého celku, splnila naděje, které v ni byly kladeny, a výslovně jsem prohlásil, že středověká universalistická výstavba světa byla největším ideálem, jaký lze si představit. Na plánech usilujících o Panevropu a různých podobných neumělých pokusech jsem ukázal nespokojenost poválečné Evropy s principem suverenity.

Po prvé jsem se postavil proti formulce, že středověk byl temný. Naopak stále více jsem si uvědomoval několik základních nesmírných hodnot, které právě německý středověk přinesl a které lze shrnout v těchto několik hesel. **Idea Říše, léno, rytířství, město, hansa, ghetto.** Bylo by ovšem velkým přeceňováním, kdybych chtěl tímto vylíčením své práce vzbuditi dojem, že snad již tehdy uprostřed liberalistického světa, založeného zdánlivě navždy na myšlence státních suverenity, jsem věřil v obnovení Říše. Z rozhárané Evropy hleděl jsem sice pozorně do dob, kdy Evropa, vedená prvou Říší, byla jednotnou pospolitostí, avšak uskutečnění nové evropské jednoty jsem v roce 1929 pouze nadhodil jako věc téměř nemožnou. Napsal jsem: „Uvědomíme-li si právě tento dnešní princip rovnosti, vysvitne nám, co vše by musilo v mezinárodně-právní ideologii předcházeti, aby bylo možno vážně počítati s možností obnovení Říše.“ Doba však počala kvapem zráti k tomu, aby byly vytvořeny veškeré předpoklady pro likvidaci myšlenky mechanické suverenity a tím i pro novou myšlenku evropské jednoty. Máme-li na mysli tisícileté poslání první říše německé, nemůže nás překvapiti, že iniciativa k reorganizaci světa vyšla opět z Německa.

A proto neváhal jsem od roku 1938 znovu veškeré tyto dějinné souvislosti české veřejnosti připomínati. Nebylo ovšem hned od počátku jasno, že dojde k tak ohromnému dějinnému vypořádání a že obrozená německá Říše bude postavena před tůž dějinný úkol, který po staletí plnila Říše první. Proto bylo tehdy ještě předčasné, napsal-li jsem po včlenění Čech a Moravy do Říše dne **19. března 1939** článek „**Obnovuje se svatá říše římská**“ a vyslovil-li jsem, že „se stáváme opět – jako v minulosti – prvním neněmeckým celkem, který se svěruje ochraně veliké říše německé“. Vždyť tehdy ještě se zdálo, že k další evropské přestavbě vůbec nedojde a že není vůbec příčiny přirovnávati novou situaci ke středověké říši.

Víme, že nebylo původně programem ani německé národně socialistické revoluce provésti přestavbu Evropy. Šlo o obrodu Říše v užším, národním smyslu. Proto také otázka evropského poslání říše nebyla aktuální. Když však při prvním nárazu říšských zbraní, k nimž bylo nutno sáhnouti, se dosavadní Evropa zhroutila, a když brzy nato v plné síle ožilo i tradiční východní nebezpečí, projevil se také tradiční evropský úkol Říše v plné naléhavosti. Obrana a organizace tradičního Západu spočinula opět na bedrech Říše. A tu není divu, že byla obrácena zvýšená pozornost k tisíciletému úkolu říše první, svaté říše římské národa německého.

Především byly vydány nově ve společném svazku Friedrichem Schneiderem starší spisy Fickerovy a von Sybelovy pod společným názvem *Universalstaat oder Nationalstaat. Macht und Erde des ersten deutschen Reiches* (Innsbruck 1941). Dalšího díla se ujímají hlavně pracovníci soustředění kol „Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschlands“. Od té doby vycházejí stále pozoruhodnější díla o podstatě a organizaci první Říše. Je to především

práce Karl Richard Ganzera *Das Reich als europäische Ordnungsmacht* (Hamburg 1941), která zdůrazňuje, jak důmyslná konstrukce středověké Říše umožnila, aby německý národ „v nejrůznějších organizačních formách na sebe napojil politicky významnou část Evropy“ (str. 19) a vytvořil tak „právní útvar, který dovoľoval státní vývoj svébytných národních celků a přesto je vázal k nadřazenému systému, to jest k Říši“ (str. 21).

Tím vším nemá být řečeno, že by současná Velkoněmecká říše měla či mohla býti snad pouhou kopií Říše první. Mohutná tradice první Říše může tu býti pouze jedním z komponentů nové synthesy. Již dnes se pociťuje, jak mnoho podoby s historickým vzorem leží v tom, že i dnešní Říše jest budována jako odstupňovaná řídicí moc. Tím vzešly nové úkoly i státovědě. Překonán jest pojem státu tak, jak jsme ho dosud znali, totiž celku vůči všem a ve všem (zdánlivě) naprosto svrchovaného. Místo něho vzniká pojem *Grossraumordnung* [velkoprostorové uspořádání]. Takovým řádem jest Říše. Otázku rozvířil známý německý státovědec Carl Schmitt v práci *Völkerrechtliche Grossraumordnung* (1939). Přední německý státovědec Ernst Huber vymezil nové pojmy v pozoruhodném pojednání: „Positionen und Begriffe“ (*Zeitschrift für gesamte Staatswissenschaft* 1941).

Nový řád, nová Evropa

Na toto nové údobí státovědy upozornil jsem českou myslící veřejnost po prvé v článku „Konec starého pojmu států“ (*Národní politika* z 2. června 1940) a pak vedle různých drobných projevů a přednášek hlavně úvahou „Říše je více než stát“ (*Přítomnost* z 1. března 1943). Nejzajímavější na tomto poli jest, že nepřátelé Říše, kteří zahájili válku ve jménu zachování malých států, prohlašují naopak dnes odstranění malých států a rekonstrukci Evropy za svůj válečný cíl.

Vývoj není dosud skončen, spíše jsme na počátku. Jde opravdu o základní hodnoty lidské civilizace a o výměnu dosavadních organizačních principů, v nichž jsme byli mechanicky vychováni, za principy lepší, které přinesla německá revoluce. Vše to spojeno jest

DĚLSKÝ POTÁPĚČ

s válečnými oběťmi. Běžný pozorovatel velmi snadno ztratí přehled. Zde nastupuje **povinnost teoretiků**, kteří nikdy nesmějí v návalu denních událostí ztratit s očí principy a tyto principy musí svému okolí znovu a znovu připomínati. Snažil jsem se v mezích všech svých sil této čestné a odpovědné povinnosti vyhověti.

Zdroj: *Lidové noviny*, 5. června 1943, str. 2-3.

K dalšímu čtení:

Dante Alighieri, *O jediné vládě* (Monarchie), Praha: Melantrich, 1942, s obsáhlou úvodní Klimentovou studií.

Dr. Josef Klik, *Čechy a Morava v rámci německých dějin*, Praha: Orbis, 1941, stručný přehled z pera Pekařova žáka.